

Inlichtingen bij

SCP
Dr. Paul Dekker
p.dekker@scp.nl
T 070 340 7434

WRR
Mirjan van Leijenhorst
Leijenhorst@wrr.nl

PERSBERICHT

SCP en WRR: 'Ongemakkelijke' tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden

Den Haag, 30 oktober 2014

In Nederland bestaat een sociaal-culturele tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden. Deze komt politiek tot uiting in sterk verschillende meningen over gevoelige onderwerpen als migranten, de EU en politiek in het algemeen. De tegenstelling uit zich ook in sociale afstand. Zo leven beide groepen in gescheiden sociale netwerken en verschillen zij in culturele smaak. De tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden kan leiden tot gevoelens van ongemak. Het risico van wederzijdse vermijding is dan ook reëel.

Tot deze conclusies komen SCP en WRR in *Gescheiden werelden, Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, die op 30 oktober 2014 is gepubliceerd. Daarin laat een divers gezelschap van wetenschappers haar licht schijnen over (nieuwe) sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland.

Nieuwe tegenstellingen

De laatste jaren is er internationaal veel aandacht voor nieuwe sociaal-culturele tegenstellingen en hun betekenis voor de politiek. Het onderzoek in deze verkenning laat zien dat, net als in andere West-Europese landen, ook in Nederland dergelijke tegenstellingen bestaan.

- Aan de ene kant staan burgers die redelijk positief zijn over open grenzen, andere culturen en het toelaten van immigranten, en vaak voorstander zijn van de Europese Unie. Ze hebben relatief veel vertrouwen in de politiek en zijn veelal hoger opgeleid.
- Aan de andere kant staan burgers die vooral aandacht vragen voor de nadelen van open grenzen en immigratie, en zeer kritisch zijn over de Europese Unie. Ze hebben minder vertrouwen in de politiek en zijn relatief vaak lager opgeleid.

De Nederlandse bevolking is echter niet verdeeld in twee gescheiden kampen. De meeste mensen nemen een gematigde positie in tussen deze uitersten. Ons land is politiek minder gepolariseerd dan bijvoorbeeld de Verenigde Staten, waar de tegenstelling tussen *liberals* en *conservatives* zeer scherp is geworden. Ook zijn Nederlanders minder gepolariseerd in hun nieuwsconsumptie dan Amerikanen. Het NOS Journaal (en in iets mindere mate het RTL Nieuws) wordt bijvoorbeeld door alle groepen bekeken.

Sociale afstand

De tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden speelt ook op andere vlakken. Een laag opleidingsniveau is doorgaans niet iets waar mensen trots op zijn (zoals het behoren tot de arbeidersklasse wel een reden tot trots kon zijn), maar eerder een reden voor gevoelens van kwetsbaarheid. Lageropgeleiden zijn dan ook relatief vaak geneigd een conflict waar te nemen tussen lager- en hogeropgeleiden. Ook voor hogeropgeleiden kunnen opleidingsverschillen ongemakkelijk zijn. Zij blijken bijvoorbeeld regelmatig spanning te ervaren tussen hun gelijkheidsidealen en hun mogelijke negatieve oordelen over de smaken en voorkeuren van lageropgeleiden.

Beide groepen kijken ook verschillend naar elkaar. Lageropgeleiden zien hogeropgeleiden vaker als competent maar niet als warm of gezellig, terwijl hogeropgeleiden lageropgeleiden vaker zien als warm maar niet als competent. Tussen lager- en hogeropgeleiden bestaat enige segregatie in de woonomgeving, op school en op het werk, maar vergeleken met andere landen is die segregatie (nog) niet sterk. Toch bestaat er een vrij grote sociale afstand. Tussen de sociale netwerken van lager- en hogeropgeleiden is maar weinig overlap. Beide groepen hebben vooral contact met mensen van hun eigen opleidingsniveau, en de grote meerderheid van de samenwonende of gehuwde partners heeft (bijna) hetzelfde onderwijsniveau. Juist vanwege het ongemak dat met de tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden gepaard gaat, is wederzijdse vermindering psychologisch ook een aantrekkelijke optie. Door allerlei maatschappelijke en technologische ontwikkelingen (zoals internet) is vermindering een stuk makkelijker geworden dan vroeger.

Maatschappelijke scheidslijnen

Deze verkenning is een gezamenlijke publicatie van het SCP en de WRR. Zij maakt onderdeel uit van een breder scala van projecten van de adviesraden en planbureaus over het thema 'maatschappelijke scheidslijnen'. In dat kader verscheen dit voorjaar al de WRR-verkenning *Hoe ongelijk is Nederland?* en brengt het SCP in december de publicatie *Vershil in Nederland - Sociaal en Cultureel Rapport 2014* uit.

Noot voor de redactie

Gescheiden werelden. Een verkenning van sociaal-culturele scheidslijnen, ISBN 978 90 377 0734 2, prijs € 29,90 is vanaf 30 oktober verkrijgbaar in de boekhandel of via het SCP. Daarnaast is de publicatie volledig te downloaden via www.scp.nl of www.wrr.nl

Voor meer informatie: Paul Dekker/SCP, p.dekker@scp.nl, 070-3407434 of Mirjan van Leijenhorst/WRR leijenhorst@wrr.nl

Sociaal en Cultureel Planbureau

WRR

WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID

Bijlage: samenvatting hoofdstukken

Persbericht

De bundel bevat verkenningen van wetenschappers, die zijn uitgenodigd hun licht te laten schijnen op het onderwerp sociaal-culturele tegenstellingen. Hun inzichten zijn niet noodzakelijk ook de opvattingen van het SCP en de WRR. De inhoud van de hoofdstukken wordt hieronder kort aangeduid.

In hoofdstuk 2 gaat dr. W.L. Tiemeijer (WRR) in op de situatie in de Verenigde Staten. Daar is duidelijk sprake van verschillende culturele oriëntaties tussen conservatieven en liberals. De tegenstelling beperkt zich echter voornamelijk tot politici en het politiek meer betrokken deel van de bevolking. Hier groeien conservatief en liberal steeds meer uit elkaar. Bij politiek niet-betrokken Amerikanen is daarentegen nauwelijks sprake van polarisatie. Er loopt dus nog een tweede scheiding door de Amerikaanse samenleving, namelijk tussen zij die wel politiek betrokken zijn, en zij die dat niet zijn en politiek steeds minder gerepresenteerd worden.

In hoofdstuk 3 laat de Zwitserse politicoloog prof. dr. Kriesi zien dat de politieke ruimte in Nederland en andere West-Europese landen een economische en een culturele dimensie kent. De afgelopen jaren is de culturele dimensie dominant geworden en gepolariseerd geraakt door de opkomst van globaliseringskwesaties, zoals immigratie, integratie en de EU. Aan de ene kant op deze culturele dimensie staan sociaal-liberale en groene partijen met een achterban uit de hoog opgeleide, professionele middenklasse. Aan de andere kant van het spectrum staan nationalistisch georiënteerde partijen met een achterban van vooral lager- en middelbaaropgeleiden en uit de voormalige arbeidersklasse.

In hoofdstuk 4 gaat de Belgische socioloog dr. B. Spruyt in op de situatie in Vlaanderen. Hij signaleert een duidelijk conflictdenken, dat wil zeggen, het interpreteren van de wereld door een fundamenteel onderscheid tussen 'wij' en 'zij', ongeacht de precieze invulling van beide kampen. De oude partijen van de arbeidersklasse bieden geen politiek onderdak meer voor conflictdenken. Hierdoor ontstond ruimte voor nieuwe partijen, die het conflictdenken verbinden met culturele kwesaties. Lageropgeleiden zien veel conflict tussen opleidingsgroepen en vinden hogeropgeleiden 'kouder'; hogeropgeleiden zien weinig conflict tussen opleidingsgroepen en vinden zichzelf vooral 'competenter'.

In hoofdstuk 5 gaan prof. dr. P. Dekker en drs. J. den Ridder (beiden SCP) na of er de afgelopen decennia sprake is geweest van toenemende politiek-culturele polarisatie. Uit hun analyse blijkt onder meer dat verschillen in politiek zelfvertrouwen niet groter zijn geworden, maar wel sterker zijn gerelateerd aan nieuwe globaliseringskwesaties dan aan oude politieke kwesaties. Dat en de bevinding dat hoger- en lageropgeleiden meer van elkaar zijn gaan verschillen in hun houding tegenover het EU-lidmaatschap, brengt risico's met zich mee. Afhankelijk van het partijpolitieke aanbod kan een zich versterkende polarisatie rond globaliseringskwesaties, politiek (zelf)vertrouwen en opleidingsmilieus optreden die tot een scheidslijn kan leiden.

In hoofdstuk 6 gaan drs. J. den Ridder, I. Glas en prof. dr. P. Dekker (allen SCP) verder in op de relaties tussen globaliseringskwesaties, vertrouwen en opleidingsniveaus. Hogeropgeleiden hebben meer politiek zelfvertrouwen en zijn meer voor de multiculturele samenleving en voor het EU-lidmaatschap dan lageropgeleiden. Nederland is niet verdeeld in twee geheel gescheiden sociaal-culturele blokken zonder overlap of tussenposities. Er is eerder sprake van een continuüm, met aan de uitersten twee herkenbare groepen, elk ongeveer 20 procent van de bevolking. Tussen beide bevindt zich de meerderheid van de bevolking, die gematigde standpunten inneemt en soms trekjes vertoont van de ene groep en soms van de andere.

In hoofdstuk 7 behandelen dr. W. de Koster en dr. J. van der Waal (beiden Erasmus universiteit) de vraag waarom in ons land lageropgeleiden een minder open houding hebben tegenover immigratie en culturele diversiteit dan hogeropgeleiden. Vaak wordt dit verklaard doordat lageropgeleiden immigranten en etnische minderheden als een economische bedreiging zouden ervaren. Volgens De Koster en Van der Waal is deze verklaring echter empirisch onhoudbaar. Veel meer empirisch bewijs is er voor een verklaring vanuit cultureel kapitaal. Hogeropgeleiden hebben meer cultureel kapitaal dan lageropgeleiden en hebben daarom minder weerstand tegen bevolkingsgroepen die anders denken, voelen en handelen dan zichzelf.

In hoofdstuk 8 onderzoeken prof. dr. B. Volker (Universiteit Utrecht) en dr. I. Andriessen en dr. H. Posthumus (beiden SCP) in hoeverre lager- en hogeropgeleiden fysiek in gescheiden werelden leven. In vergelijking tot andere landen valt dat wel mee. Wel is er sprake van gescheiden sociale netwerken. Hogeropgeleiden kennen de hoogste niveaus van homogamie. Ook op de werkvloer gaan lager- en hogeropgeleiden slechts beperkt met elkaar om. Voorts zijn de sociale netwerken van hogeropgeleiden rijker aan hulpbronnen dan die van lageropgeleiden. Chargerend: juristen kennen altijd wel een bouwvakker, maar bouwvakkers kennen geen jurist.

In hoofdstuk 9 laten prof. dr. G. Kuijpers en dr. M. van den Haak (beiden Universiteit van Amsterdam) zien dat hoger- en lageropgeleiden een verschillend gevoel voor humor en culturele smaak hebben en dat dit een serieuze belemmering is voor soepel sociaal contact. Vooral door hogeropgeleiden wordt dit verschil subtiel maar scherp ervaren en gebruikt om sociale grenzen te trekken. Hogeropgeleiden kijken vaak, al is het wat besmuikt, neer op de cultuur van lageropgeleiden. Lageropgeleiden zijn zich minder bewust van de verschillen en verbinden er minder consequenties aan. De brede verspreiding van een egalitaire ethos sinds de jaren zestig in ons land maakt dat hogeropgeleiden zich ongemakkelijk voelen bij hun gevoelens van culturele superioriteit.

In hoofdstuk 10 behandelen dr. L. Bos, dr. S. Kruikemeier en prof. dr. C. de Vreese (allen Universiteit van Amsterdam) verschillen in mediaconsumptie. Lageropgeleiden lezen vaker De Telegraaf en kijken naar de commerciële omroepen, terwijl hogeropgeleiden vaker De Volkskrant en NRC Handelsblad lezen en naar de publieke omroepen kijken. De verschillen in mediaconsumptie lopen parallel met de verschillen tussen meer sociaal-liberaal en meer nationaal geïënteerde kiezers. Dat betekent dat er in Nederland ook sprake is van selectieve politieke blootstelling, net als in de VS, zij het in veel mindere mate. Het NOS Journaal fungeert als een algemene nieuwsbron waar hoger- en lageropgeleiden, PVV-stemmers en aanhangers van GroenLinks regelmatig naar kijken.

Interpretatie

In het eerste hoofdstuk geven de redacteuren van deze bundel – prof. dr. M. Bovens (WRR), prof. dr. P. Dekker (SCP) en dr. W.L. Tiemeijer (WRR) – een duiding van de bevindingen uit de negen hoofdstukken. Zij constateren dat er in Nederland geen sprake is van twee sterk onderscheiden en tegengestelde sociaal-culturele blokken, maar eerder van een continuüm in opvattingen en groepen. Aan de uiteinden van dit continuüm staan twee tegengestelde groepen die men zou kunnen aanduiden als de 'universalisten' en de 'particularisten'. Deze uiterste groepen kunnen op basis van deze bundel als volgt worden gekarakteriseerd. De meeste Nederlanders nemen echter een tussenpositie in.

Persbericht

